

S. KARALIŪNAS

LIE. *stragùs* = SL. **strogŏ*

Lie. *stragùs* yra vienas iš daugelio tų lietuvių kalbos žodžių, kurie iki šiol dar neturi etimologijos. Tai visai suprantama, nes minimasis žodis senuosiuose lietuvių raštuose, rodos, nevartojamas, nerandamas jis ir senuosiuose lietuvių kalbos žodynuose.

Tiesa, E. Frenkelio „Lietuvių kalbos etimologiniame žodyne“¹ yra paminėtas jo žemaitiškasis variantas *sragùs*, nurodyta (remiantis A. Briukneriu²), kad jis yra paskolintas iš le. *srogi*. Ir A. Briukneris, ir juo rėmėsis E. Frenkelis pakartotojai, ką buvo dar 1851 m. pasakęs F. Neselmanas: *Sragus, i, grimmig. grau/fam, Zem. v. Poln. srogi* N 496³.

Tačiau nuomonei, kad žem. *sragùs* yra slavizmas, nepritaria šio žodžio geografija ir jo fonetinė variacija lietuvių kalbos tarmėse.

Variantas *sragùs*⁴ „griežtas, žiaurus, piktas, staigios kalbos, šiurkštus, užsispyręs“ vartojamas žemaičių tarmės ploto vakarinėje dalyje (Kalnalis, Kuliai, Laukuva, Salantai, Skuodas). Jis pasitaiko kai kur ir pažemaitės aukštaičiuose (pvz., Šiaulėnuose). Kitame žemaičių tarmės plote vartojamas variantas *stragùs* „griežtas, šiurkštus, atšiaurus; smarkus, piktas; ūmus, staigus, greit užsigaunantis“ (Eržvilkas, Gardamas, Mažeikiai, Mosėdis, Raseiniai, Šaukėnai, Tauragė, Upyna), priev. *stragiai* „drąsiai, griežtai“ (Vegeriai). Variantas *stragùs* „griežtas, piktas, status, stačiokiškas, drąsus, šiurkštus, atšakus; smarkus, staigus, ūmus, karštas; apsukrus, gyvas, judrus, miklus, vikrus, energingas; atsargus (Kučiūnai); sraunus (apie upelį; Ratnyčia)“ paplitęs taip pat beveik visame aukštaičių tarmės plote (Alytus, Alovė, Bartninkai, Debeikiai, Dusetos, Girkalnis, Joniškis (Gudaičiai, Melniai, Vaineikiai), Jurbarkas, Kapsukas, Kazlų Rūda, Kučiūnai, Lazūnai, Leipalingis, Linkmenys, Liškiava, Lukšiai, Miežiškiai, Obeliai, Pasvalys, Ratnyčia, Rudamina, Skirsnemunė, Šakiai,

¹ E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. II, Heidelberg-Göttingen, 1965, 886.

² A. Brückner, Die slavischen Fremdwörter im Litauischen, Weimar, 1877, 136 (plg. dar p. 11).

³ Tas pat pakartota ir F. Kuršaičio žodyne: [*Sragus*, fem. -i, Adj. grimmig, grausam. Zem. poln. *srogi*, dass.] K 401.

⁴ Kaip tarminis žodis užfiksuotas žodyne: A. Senn'as, A. Salys, Wörterbuch der litauischen Schriftsprache, IV, Heidelberg, 1958–1963, 74.

Šiauliai, Šiluva, Tauragnai, Utena, Vaškai, Vilkaviškis, Žeimelis ir kt.). Šiaurinėse rytų aukštaičių tarmėse⁵, visame dadininkų plote, sakoma *stragùs* (vyr. g. vns. vard.), *strāgu* (vyr. g. vns. gal.), bet *stregì* (mot. g. vns. vard.), *stregiaiĩ* (prieiv.). Variantas *stregùs* (su *e* vokalizmu) yra vartojamas Karsakiškyje, nepriklausančiame dadininkų tarpei.

Iš geografijos matyti, kad varianto *stragùs* plotas nesusisiekia su lenkų kalbos arealu, kur vartojamas *srogi* ir iš kur, kaip spėjama, galėtų būti pasiskolintas lie. *sragùs*. Jeigu šis variantas būtų skolinys, tai jis pirmiausia būtų vartojamas betarpiškai su lenkų kalba besiribojančiose lietuvių kalbos tarmėse. Bet šiose tarmėse vartojamas *stragùs*. Kad variantas *sragùs* negali būti skolinys, rodo dar ir tai, kad žem. *sragùs* gali būti kilęs iš *stragùs*⁶, nes jis daugiausia vartojamas tame plote, kur *t* tarp *s* ar *š* ir *r* gali išnykti, plg. *sragùs*, *srėnos*, *ašrùs* (Kalnalis) ir kitų žemaičių tarmių *stragùs*, *strėnos*, *aštrùs*.

Kitas argumentas, kad lie. *stragùs* negali būti skolinys, o yra senas lietuvių kalbos žodis, yra jo šaknies balsių kaita. Greta didesnėje lietuvių kalbos ploto dalyje vartojamo varianto *stragùs* (su *a < ò* vokalizmu) šiaurinėse rytų aukštaičių tarmėse pasitaiko *e* balsių kaitos laipsnio variantas *stragùs* (su *e* vokalizmu), kurio šaknies balsis *e* dadininkų plote dėl čia veikiančios balsių asimiliacijos prieš užpakalinės eilės balsius yra virtęs *a* (plg. *stragùs*, *strāgu* ir *madùs*, *mādu* greta Karsakiškio *stregùs*⁷ ir lk. *medùs*). Balsių kaita *e* : *a* vieno ir to paties žodžio šaknyje yra gana dažnas lietuvių ir kitų baltų kalbų reiškiny (plg. *bėbras* : *bābras*, *mėlas* : žem. *mālas*, *mėtas* „matas; laikas“ : *mātas*, *mėzgas* : *māzgas*, la. *teks* : lie. *tākas* ir kt.).

Lie. *stregùs* / *stragùs* turi ir darinių (plg. *sragýbė*, *sragúmas*⁸). Nemaža yra ir iš jo kilusių asmenvardžių, plg. *Stragýs*, *Strāgas*, *Strāgis*, *Strag-auskas*, *-is*, *Strag-ockis*, *Sragýs*, *Srag-auskas*, *-is*.

Atskirai keletą žodžių reikia pasakyti dėl lie. *stregùs* / *stragùs* reikšmės. Lyginant reikšmes, kurias šis žodis turi žemaičių ir aukštaičių tarmėse, galima pastebėti jo reikšmių raidą aukštaičių tarmėse. Neabejotina, kad lie. *stragùs* reikšmės „atsargus“ ir „sraunus (apie upelį)“ (Kučiūnai, Ratnyčia) yra visai naujos. Tokios lie. *stragùs* reikšmės, kaip „apsukrus, gyvas, judrus, vikrus, energingas“, kuriomis jis yra vartojamas aukštaičių tarmėse ir kurių neturi žemaičių tarmės, greičiausiai

⁵ Duomenys turimi iš Antašavos, Salamiesčio, Subačiaus, Suvainišio, Šimonių.

⁶ Plg. Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966, 180.

⁷ Žodžio *stregùs* šaknies balsio *e* senumas neturėtų kelti abejonių, nes Karsakiškyje, A. Vidugirio duomenimis, *r* nėra minkštinamas (plg., pvz., *krūtlnė*, *drūtas*), išskyrus, žinoma, ir kitose lietuvių kalbos tarmėse plačiai vartojamus *triobà*, *sriaūtas* ir kt. Taigi *stregùs* negali būti kilęs iš **striagus* < *stragùs*.

⁸ Lie. *stragóti(s)* „saugoti(s); vengti negero žmogaus (Liškiava)“ (Azierkai, Kučiūnai, Leipalingis, Liškiava) greičiausiai yra slavizmas, plg. (?) le. *stróžować* „saugoti, sergėti“.

taip pat yra vėlesnės, ir jos, reikia pridurti, nesunkiai galėjo atsirasti iš reikšmių „smarkus, ūmus, staigus; griežtas, žiaurus, šiurkštus, piktas“.

Turint galvoje šį gana aiškiai jaučiamą lie. *stregùs* / *stragùs* reikšmių didėjimą, galima pabandyti paieškoti šio žodžio giminaičių lietuvių ir kitose baltų kalbose.

F. Neselmano žodyne randame užfiksuotą tokį žodį: *Strėgiu, giau, gsu, gti*, *erstarren, zu Eis frieren* (Inse, Ragnit). *Apstrėgiu, befrieren*⁹. Iš parašymo negalima pasakyti, koks yra kalbamojo žodžio šaknies vokalizmas, nes F. Neselmano žodyne grafema *ẽ* yra žymimas tiek ilgasis balsis *ẽ* (plg. *Tẽwas*, der Vater N 100, *Pẽda, Pẽdas*, die Fusstapfe N 275; *Pelẽda*, die gemeine Eule N 282 ir kt.), tiek ir diftongas *ie* (plg. *Tẽsa*, das Recht, die Wahrheit N 98; *Pẽnas*, die Milch N 283; *Stẽbas*, ein aufrechtstehender Pfeiler“ N 499 ir kt.). Iš grafikos tiek paaiškėja, kad kalbamojo žodžio šaknies vokalizmas nėra trumpas (plg. kirčiuoto *e* žymėjimą žodžiuose *Pẽnas*, der Frass N 283, *Lẽdas*, das Eis N 506 ir kt.) ir, be to, kad jis yra akūtinis (priešingu atveju kirtis būtų pažymėtas galūnėje).

Kad F. Neselmano *strėgiu* turi ilgąjį akūtinį šaknies *ẽ*, rodo A. Becenbergerio užrašymas: lit. *strėgti* „erstarren, zu Eis frieren“¹⁰. Šio užrašymo autentiškumu nereikėtų abejoti, nes A. Becenbergeris, kaip žinoma, pats iš gyvosios kalbos yra surinkęs ir užrašęs nemaža lietuvių kalbos žodžių¹¹.

Nepaisant, atrodo, autentiško A. Becenbergerio užrašymo, lie. *strėgti* senasis vokalizmas ir toliau lieka neaiškus. Mat, visa bėda yra ta, kad Prūsijos lietuvių tarmėse, iš kur rūpimasis žodis buvo fiksuojamas, daugelyje vietų *ẽ* ir *ie* (resp. *o* ir *uo*) opozicija buvo neutralizuota¹². Tuo, matyt, paaiškinamas ir *ẽ* bei *ie* žymėjimas viena grafema F. Neselmano žodyne.

Nepadeda šiuo atveju ir kitų baltų kalbų duomenys. Neabejotina, kad la. *striegele* „der Eiszapfen (varveklis)“ ME III 1093, *stregēle* „der Eiszapfen (am Dach)“ ME III 1085, *strēgele* (junginyje *tapas strēgele*) ME III 1087, *nuo-stregēlēts* „mit Eiszapfen behangen“ EH II 91 turi ryšį su lie. *strėg-ti*. Dėl priebalsio *-g-* šiuos

⁹ Plg. dar prie jo esančius F. Neselmano paaiškinimus: Man sagt sowohl, *Uppe apstrēge*, der Fluss ist befroren, er steht, als auch, *Lẽdas apstrēge ant wandens*, das Eis hat sich auf dem Wasser fest gesetzt N 506.

¹⁰ A. Bezenberger, A. Fick, BB 6 1881 240.

¹¹ Plg. G. Studerus, Aus A. Bezenbergers Nachlass, APh I 1930 120 tt. – Kiek kitaip užrašytą šį žodį randame F. Kuršaičio žodyne: [*stregiu, -giau, -ksiu, -kti* erstarren, zu Eis frieren] K 408. Tai, kad jis čia yra suskliaustas laužtiniais skliausteliais, rodo, jog autorius abejojo dėl jo tikrumo (plg.: „...ich die mir nicht völling bekannten Wörter, für deren Richtigkeit ich keine Garantie übernehmen mochte, in eckige Klammern ([]) fasste“, – F. Kurschat, Littauisch-deutsches Wörterbuch, Halle a. S., 1883, XI). Todėl negalima tikrai žinoti, kokį šaknies vokalizmą turi šis žodis, nors iš rašybos ir atrodo, jog čia esama trumpojo balsio *e*.

¹² F. Kurschat, Grammatik der littauische Sprache, Halle, 1876, 20; J. Gerullis ir Chr. Stangar'as, Lietuvių žvejų tarmė Prūsijoje, Kaunas, 1933, XIII, XV.

žodžius galima būtų įtarti esant netgi nelatviškus¹³, tačiau gomurinio priebalsio išlikimą prieš priešakinės eilės balsius galima paaiškinti morfemų *strieg-*, *streg-* / *strēg-* apibendrinimu, t. y. jų perkėlimu iš pozicijos prieš užpakalinės eilės balsius į poziciją prieš priešakinės eilės balsius.

Kadangi balsių kaita *ie* : *e/ē* yra negalima, tai belieka pripažinti, kad šiuo atveju tos pačios ar panašios reikšmės manifestacijai buvo pavartotos skirtingos šaknies morfemos. Pirmoji jų *strieg-* (iš **streig-* < **srēig-*), randama la. *striegele*¹⁴ ir, gal būt, lie. *strēgti* (suprantama, tuo atveju, jei *strēg-* yra iš **strieg-*, dėl santykio tarp *ē* ir *ie* plg. dar, pvz., *srēgas*, die Fischschuppe N 497, *srēgas* K 401 ir *srēgas* DLKŽ 761; *stēgiu*, ein Dach decken mit Stroh oder Rohz N 500, *stēgiu* K 404 ir *stiegti* DLKŽ 768), galėtų būti gimininga su gr. ῥῆγος „šaltis, speigas; šiurpas, drebulys“, lo. *frīgus*, *-oris* „šaltis, speigas; drebulys, šalčio krėtimas“ (iš **srīgos-*)¹⁵.

Antroji šaknis *streg-* / *strēg-*, randama la. *stregēle*, *nuo-stregēlēts*, *strēgele* ir, gal būt, lie. *strēgti* (tuo atveju, jei *strēg-* iš **strēg-*), galėjo turėti kiek kitokią reikšmę, t. y. „stingti, kietėti, tenėti“ (*strieg* < **streig-* galėjo reikšti „stingti, kietėti nuo šalčio“). Tókiu atveju čia galėtų priklausyti ir lie. *strēgena* „sudžiūvėlis“ (Gižai, Kapsukas) bei la. *strēga* „ein trocken Ast, eine Rute“ ME III 1087, o, gal būt, ir la. *a-strags* „Nebenstütze (atspara, ramstis)“ (iš **at-strags*) ME I 146, *at-strags* „die Stütze (atspara, ramstis)“ ME I 198.

Prie baltų **streg-* / **strēg-* (/ **strog-* / **strōg-*) šaknies paprastai yra skiriamas ir s. sl. *strachō* „baimė, siaubas¹⁶, kurio pirminė forma **strōgso-* (> **strōkso-*) yra sudaryta iš šaknies **strōg-* ir priesagos *-s-*. Galimą reikšmės „stingti, kietėti, tenėti“ pasikeitimą į „bijoti; baimė, siaubas“ gražiai iliustruoja lie. frazė *sustingo iš báimės*, nors šiaipjau veiksmazodis *stingti* reiškia „kietam darytis, kietėti, tenėti“ DLKŽ 769. Prie ide. šaknies **(s)treg-*, kuriai priklauso minėti baltų kalbų žodžiai, skiriami ir v. v. a. *strac* (*strack*) „įtemptas, ištiestas, tiesus“, v. v. ž. *strak* (*strack*) „sustiręs, kietas, įtemptas; užsispyręs“ bei s. ang. *strec* „sustiręs, sustingęs; tvirtas, stiprus, patvarus; griežtas smarkus, staigus“¹⁷.

¹³ J. Endzelynas neatmeta ir skolinimo iš lietuvių kalbos galimybės, žr. K. Mühlenbach – J. Endzelin, Lettisch-deutsches Wörterbuch, III, Riga, 1927–1929, 1085.

¹⁴ V. Osten-Zakeno spėjimas, kad la. *striegele* yra iš **streng-* (IF, 33, 1914, 212–213), atmetinas, nes nei latvių, nei lietuvių kalbose šaknies **streng-* (> la. **strieg-*) panašia reikšme nėra.

¹⁵ K. Mühlenbach – J. Endzelin, op. cit., 1093; E. Boisacq, Dict. etym. de la langue grecque, Heidelberg–Paris, 1916, 841; A. Walde – J. B. Hofmann, Lat. etym. Wb., I, Heidelberg, 1938, 547; J. Pokorny, Idg. etym. Wb., Bern und München, 1959, 1004.

¹⁶ P. Persson, Beiträge zur indogermanischen Wortforschung, Uppsala, 1912, 432, 450; M. Vasmer, Russ. etym. Wb. III, Heidelberg, 1958, 23; Г. А. Ильинский, — ИОРЯС XX 3 1915 117.

¹⁷ J. Pokorny, Idg. etym. Wb. 1023.

Ta proga reikia atkreipti dėmesį į šių tik vakarų germanų kalboms būdingų žodžių semantinius santykius. Negali būti abejonės, kad jų pirminė reikšmė buvo „sustingęs, sustiręs, kietas“ ir jos pamatu kiek vėliau atsiradusi reikšmė „patvarus, tvirtas, stiprus“. Tai vieningai rodo v. v. ž. *strak* (*strack*) ir s. ang. *strec*. Toliau šie germanų kalbų žodžiai rodo, kad iš reikšmės „sustingęs, sustiręs, kietas“ gali atsirasti ne tik reikšmė „įtemptas, ištiestas, tiesus“ (plg., pvz., pranc. *se raidir* „(su)stingti; įsitempti, t. y. išsitiesti“), kurią turi v. v. a. *strac* (*strack*), bet ir reikšmė „griežtas, smarkus, stragus“, kurią, greta kitų reikšmių, turi s. ang. *strec*. Vadinasi, prieinama išvada, kad galimas toks reikšmių kitimas: „sustingęs, sustiręs, kietas“ „patvarus, tvirtas, stiprus“ → „griežtas, smarkus, staigus“.

Tokią išvadą remia ir kiti kalbiniai duomenys. Antai lie. *kietas* reikšmių diapazonas svyruoja nuo „atsparus kito kūno spaudimui, nesuspaudžiamas, nesumaišomas...“ ligi „...atkaklus, užsispyręs; griežtas, rūstus; negailestingas, nejautrus (perkeltine prasme)“ (LKŽ V 757 tt.). La. *ciêts* taip pat greta reikšmės „kietas; tvirtas, stiprus“ turi reikšmę „griežtas, atšiaurus, šiurkštus“ (ME I 396).

Lo. *rigidus* reikšmių diapazonas yra „sustingęs, sustiręs; standus, kietas, nelankstus...“ – „...šiurkštus; žiaurus; laukinis, šelštąs“. Veiksmažodis lo. *rigeo*, iš kurio kilęs ką tik paminėtas vardažodis, pastarosios jo reikšmės neturi: lo. *rigeo* reiškia „būti sustingusiam; būti nejudriam; styroti, kyšoti, stūksoti, būti iškilusiam; gausiai ko turėti, būti gausu“. O pats šis veiksmažodis (neturintis judriojo *s*) etimologiškai yra siejamas, – ir, atrodo, visai pagrįstai, – su lo. *frīgus*, *-oris* „šaltis, speigas; drebulys, šalčio krėtimas“, gr. *ῥίγος* „šaltis, speigas; šiurpas, drebulys“¹⁸ ir toliau su la. *striegēle* „der Eiszapfen“. Vadinasi, lo. *rigidus* istorija taip pat rodo reikšmės „griežtas, smarkus, staigus“ resp. „šiurkštus, žiaurus; laukinis, šelštąs“ kilimą iš reikšmės „stingti, kietėti, tenėti (nuo šalčio)“.

Gr. *σῆπεός* taip pat reiškia ne tik „kietas, standus; tvirtas, stiprus; tankus, standus, masyvas...“, bet ir „užsispyręs, atkaklus; žiaurus (opiniâtre; cruel)“. Tos pačios šaknies, kaip šis graikų kalbos žodis, yra lie. *ster-inti* „sustingusiai eiti (steif gehen)“, *stér-ti* „iš apstulbimo išsižioti, apstulbti, sustingti, suakmenėti“, *star-inti* „įtempti, daryti nelankstų, kietą; tempti, vilkti, sustingusiai eiti“, *stir-ti* (< **str-*) „stingti, šalti; darytis nelanksčiam, sukietėjusiam“, *styrénti* „eiti sustyrusiam“, *stýrinti* „eiti pabrukusiam uodegą, susigėdusiam, sustyrusiam; vilktis nerangiai“ ir kt.¹⁹ Šiuo atveju taip pat aiškiai matoma ide. **ster-* / **stor-* / **str-* pirminės reikšmės „stingti, kietėti; kietas, standus...“ raida į reikšmės, susijusios su galingumo, energijos ir judėjimo idėja, pusę (plg. gr. priev. *σῆπεῶς* „...stipriai, galingai; atkakliai, ryžtingai“ ir anksčiau nurodytus lietuvių kalbos žodžius, turinčius reikšmę „eiti“). O toch. A *štare* „pastanga; stengima-

¹⁸ A. Walde–J. B. Hofmann, Lat. etym. Wb. II 434.

¹⁹ E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. II 896 tt.

sis; varginimas, įtempimas; vargas, triūsas²⁰, kuris taip pat čia priklauso, taip yra nutolęs nuo savo pirminės reikšmės, kad liko skirtas vien judėjimo ir energijos idėjai reikšti.

Taigi visa čia pateikta medžiaga (kurią nesunkiai galima papildyti) leidžia, atrodo, su baltų šaknimi **streg-* / **strēg-* „stingti, kietėti, tenėti“ susieti ir lie. *stregūs* / *stragūs*.

Vadinasi, lie. *stregūs* / *stragūs* yra senas baltų kalbų žodis, turintis palyginti platų giminaičių lizdą. Tikslus jo atitikmuo randamas slavų kalbose, plg. r. *cmpozui*, br. *cmpoz*, ukr. *cmpozui*, bulg. *cmpoz* ir kt.

Tačiau reikia pasakyti, kad sl. **strogō* etimologijos aiškinimas yra susijęs su nemažais sunkumais, atsirandančiais dėl bažnytinės slavų kalbos žodžio *срагъ* „baisus, siaubingas“. Griežtai laikantis slavų kalbų fonetinių dėsnių, bažn. sl. *срагъ* ir le. *srog*i verčia pripažinti pirminę formą buvus **sorg-* (plg. s. sl. *vragō*, le. *wróg*, *wrog*i < sl. **vorgō* = lie. *vařgas*). Dėl to šie slavų kalbų žodžiai buvo siejami su s. sl. *strěga* „saugu“ (inf. *strěšti*), *stražb* „sargybinis“, lie. *sérgėti*, *sárgas*, la. *sařgāt*, *sařgs* ir kt., o r. *cmpozui* (su įterptiniu *t*) laikomas polonizmu²¹. Visų kitų slavų kalbų – bulgarų, makedonų, serbų-chorvatų, slovėnų, čekų ir slovakų²² – minėti žodžiai, manoma, yra pasiskolinti iš rusų kalbos²³. Svarbiausias šios nuomonės trūkumas, kuris daro ją nepatikima, nors jos ir laikėsi (ar tebesilaiko) daugelis žymių slavistų, yra tas, kad ji perdėm paremta žodžių skolinimu. Beveik neatsižvelgiama į tą faktą, kad čia minimi slavų kalbų žodžiai plačiai vartojami slavų kalbų tarmėse (pvz., bulgarų, serbų-chorvatų ir kt.), kurios betarpiškai nesiriboja su rusų kalbos plotu. Be to, įtartina ta aplinkybė, kad rytinių slavų kalbose nerandama formos **copog*, kuri kaip tik ir lauktina, pirmine šaknimi laikant sl. **sorg-*.

Etimologiniam sl. **strogō* interpretavimui, atrodo, svarbi yra ta aplinkybė, kad šis žodis yra bendraslaviškas, plg. r. *cmpozui* br. *cmpoz*, ukr. *cmpozui*, bulg. *cmpoz*, s.-ch. *cmpōz*, slov. *cmpōz*, mak. *strog*, č. *strohý*, slov. *strohý*. Būtent šį faktą ir konstatavo „Pagrindinės bendraslaviškųjų žodžių atsargos“ autoriai, atstatydami bendraslaviškąją formą **strogō* ir nurodydami tokias jos reikšmes: „griežtas, atšiau-

²⁰ W. Thomas–W. Krause, *Tocharisches Elementarbuch*, II, Heidelberg, 1964, 151.

²¹ A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1957, 511 (I leid. 1927 m.); A. Преображенский, *Этимологический словарь русского языка*, II, Москва, 1958, 383–384 (I leid. 1910–1914 m.). Plg. A. A. Шахматов, *Очерк древнейшего периода истории русского языка*, Петроград, 1915, 155.

²² Pagal šią hipotezę baltarusių ir ukrainiečių kalbų žodžiai turėtų būti polonizmai.

²³ T. Maretić, – *Rad Jugoslavenske Akademije*, 108, 95; T. Torbiörsson, *Die gemein-slavische Liquidametathese*, I, Uppsala, 1901, 30; J. Holub – F. Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha, 1952, 355; V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha, 1957, 476 – 477; M. Vasmer, *Russ. etym. Wb.* III 28; С. Младенов, *Этимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София, 1941, 612.

rus; jautrus, lengvai užsigaunantis; sumanus, apskrus; atsargus²⁴. Dėl to pirmenybė teiktina etimologijai, pagal kurią r. *cmpozui* yra siejamas su lie. *stregiu* „erstarre“, la. *stregēle* „Eiszapfen“, *stragns* „einschiessend, morastig“²⁵ ir kuria pripažįstama, kad rus. *cmpozui*, vadinasi, ir kitų slavų kalbų žodžiai turi seną šaknį **strog-*.

Remiantis nauja medžiaga, dabar šią etimologiją galima patikslinti. Palikus kol kas neliestą klausimą, ar la. *stragns* „einschiessend, morastig“ čia taip pat priklauso²⁶, reikia pabrėžti, kad sl. **strogō* pirmiausia sietinas ne su neaiškia, paimta iš F. Kuršaičio žodyno forma lie. *stregiu* ir la. *stregēle* (plg. tolimą jų reikšmę), bet su lie. *stregūs* / *stragūs*.

Sl. **strogō* reikšmės yra artimos lie. *stregūs* / *stragūs* reikšmėms, o daugeliu atvejų ir visai su jomis sutampa, plg. r. *cmpozui* „reiklus, budrus, sargus, uolus, stropus, kruopštus, tikslus, griežtas, nepajudinamas, nenukrypstamas; tikras, teisingas, patikimas, tvirtas, tikslus; griežtas, žiaurus, rūstus, negailestingas, smarkus“²⁷, ukr. *cmpozui* „žiaurus, nuožmus, rūstus, smarkus, įtūžęs, siutingas, šėlstantis, siautėjantis“²⁸. Slavų kalbose taip pat, kaip ir lietuvių, galima pastebėti šio žodžio reikšmių rato didėjimą, plg., pvz., tas reikšmes, kurias šis žodis turi rusų literatūrinėje kalboje²⁹. Taigi, yra pamato daugelį sl. **strogō* reikšmių, ypač tokias, kokias tas žodis turi, pvz., rusų tarmėse ir baltarusių kalboje (plg. r. tarm. *cmpozui* „atsargus (apie žvėrį)“³⁰ ir br. *cmpozui* „jautrus, sargus (apie žvėrį); atsargus, taupus“³¹) išvesti iš bendraslaviškos ir, atrodo, seniausios reikšmės „griežtas, atšiaurus (streng / sévère)“³².

²⁴ Základní všeslovanská slovní zásoba, Brno, 1964, 412.

²⁵ J. Zubatý, Studie a články, Č. II, Praha, 1949, 171–172 (cituojamas straipsnis pirmą kart išspausdintas 1895 m.).

²⁶ Dėl la. *stragns* „einschiessend, morastig“ ir jo gana gausių giminaičių la. *stragna*, *stragna*, *stragnis*, *stragnums*, *stragana* „ein Sumpf, da man einsinkt, eine einschiessende Stelle“ ME III 1080, *stregns* = *stragns*, *stregna*, *streguonis* „ein Sumpf, da man einsinkt“ ME III 1085, *strēgns* = *stragns*, *strēgt* (*strēgu*/*strēdzu*, *strēdzu*) „einschiessen, einsinken, (im Sumpf) stecken bleiben“ ME III 1087 ir kt. pastebėtina, kad, gal būt, galima ieškoti jų ryšio su la. *strieguonis*, *strieguons*, *štriēguōna* „eine morastige, einschiessende Stelle“, *striegnums*, *striēgna* „eine einschiessende, morastige Stelle“ ME II 1092, *straignaīns* „einschiessend, morastig“ ME 1080, *straignājs*, *straigne* „ein Morast, eine einschiessende Stelle“, *straiḡuōna* „eine einschiessende Stelle“ ME III 1081 ir kt. Plg. dar lie. *strigti* „įklimpti, įgrimsti, įsmukti“ (Vadokliai, Dusetos). Dėl balsių kaitos plg. lie. *brādas* : *brēda* : *brido* : *braido*.

²⁷ В. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, IV, Москва, 1955, 340.

²⁸ Словарь украинского языка, ред. Б. Д. Гринченко, IV, Киев, 1909, 218.

²⁹ Словарь современного русского литературного языка, 14, Москва, 1963, 1052 tt.

³⁰ В. Н. Добровольский, Смоленский областной словарь, Смоленск, 1914, 881.

³¹ Словарь белорусского наречия, составленный И. И. Носовичем, Санктпетербург, 1870, 618.

³² Základní všeslovanská slovní zásoba, 412.

Formos atžvilgiu sl. **strogъ* visiškai sutampa su lie. *stragùs*: ir vienas, ir kitas šaknyje turi *o* vokalizmą, ir vienas, ir kitas yra *u* kamieno. Tiesa, kad šių baltų ir slavų kalbų žodžių ryšys būtų tikresnis, reikia dar kiek pasiaiškinti sl. **strogъ* santykį su bažn. sl. *срагыи, срагъ* „baisus, siaubingas“ (žinomu iš Пандектъ Антиоха по сп. XI в. 206; Выписки изъ Пандекта Антиоха XII–XIII в., л. 120; Поученія св. Кирилла по сп. XII в.)³³, nes šios formos šaknyje turi *a* vokalizmą. Ryšium su tuo reikia pridurti, kad bažnytiniuose slavų kalbų rašto paminkluose randama forma ir su šaknies trumpuoju *o*, plg. *на поїзрєню билъ еси сподиѹ* (iš Діалогъ о смерти, 1629 г.)³⁴. Tas faktas, kad slavų kalbose *t* tarp *s* ir *r* ne prarandamas, bet reguliariai įterpiamas³⁵, verčia manyti, kad čia mes turime kitą šaknį: bažn. sl. *срагъ*, vid. bulg. *sragъ* „baisus, siaubingas, grasinantis“, le. *srogi* (bažn. r. *сподиѹ* tokiu atveju būtų polonizmas³⁶) ir aiškiai čia priklausantys s. sl. *sraga* „liga“ bei r. *copóga* „paniuręs, piktas, sunkaus būdo žmogus“ fonetiškai labai dėsningai suponuoja prasl. **sorg-*, siejamą su lie. *siřgti* (es. l. *seřga*), *sarginti*, *sárgalioti*, la. *sirgt* (es. l. *sěrgu* greta *sirgstu*), *sěrga* „liga, epidemija“, *sěrgalāt* „sirginėti“ ir kt.³⁷

Taigi, nors le. *srogi* reikšmė ir artima kitų slavų kalbų **strogъ* reikšmei³⁸ ir nors slavų kalbų etimologiniuose žodynuose jie ir gretinami, tačiau sl. **strogъ* neturi, atrodo, nieko bendra su le. *srogi*. Sl. **strogъ* lenkų kalboje greičiausiai atstovaujamas žodžio *strogi*, kuris J. Karlovičiaus žodyne pateiktas kaip reta, gretiminė le. *srogi* forma³⁹. Sl. **strogъ* tikslus atitikmuo, kaip matėme, yra lie. *stragùs*. Iš kitų ide. kalbų šių slavų ir lietuvių kalbų žodžių tikslūs atitikmenys randami vakarų germanų kalbose: v. v. a. *strac* (*strack*), v. v. ž. *strak* (*strack*) ir s. ang. *strec*. Viduramžių vokiečių kalbos formos, kaip slavų ir lietuvių kalbų, turi *o* vokalizmą, o senoji anglų kalba, kaip ir lietuvių (plg. *stregùs*), – *e* vokalizmą. Taigi tiek lie. *stragùs*, tiek ir *stregùs* šaknies vokalizmo atžvilgiu yra tokio pat senumo.

³³ И. И. Срезневский, Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам, III, Санктпетербург, 1903–1912, 475.

³⁴ ИОРЯС XVII I 1912 270.

³⁵ W. Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, I, Göttingen, 1924, 443 tt.; G. Y. Shevelov, A. Prehistory of Slavic, Heidelberg, 1964, 200 tt.; A. Мейе, Общеславянский язык, Москва, 1951, 109 tt.

³⁶ Apie lenkiškos kilmės skolinius vėlesniuose bažnytiniuose rusų kalbos paminkluose žr. A. A. Шахматов, op. cit., 155.

³⁷ K. Mühlenbach–J. Endzelin, op. cit., 846; M. Vasmer, Russ. etym. Wb. II 698 (čia nurodyta ir senesnė literatūra); E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. II 787.

³⁸ Plg. le. *srogi* reikšmes, kurias duoda S. Lindės žodynas: „rūstus, žiaurus, griežtas; netinkamas naudojimuisi, nenaudingas; baisus, siaubingas; erzinantis, aitrinantis“, – Słownik języka polskiego, przez M. Samuela Bogumiła Lindę, vol. V, w Warszawie, 1812, 381.

³⁹ Słownik języka polskiego J. Karłowicza, A. Kryńskiego i W. Niedzwiedzkiego, VI, Warszawa, 1915, 373, 455.

Toliau lie. *stragùs* / *stregùs*, sl. **strogъ* ir vakarų germanų *strac* / *strec* yra kilę iš ide. šaknies **(s)treg-* „stingti, kietėti, tenėti“, kurios kontinuantai randami išlike tik rytų baltų kalbose (lie. *strėgti*(?), *strėgena* ir, gal būt, F. Kuršaičio *stregti*, lat. *stregele*, *strēgele* ir kt.).

LITH. *stragùs* = SL. **strogъ*

Summary

Lith. *stragùs*/*stregùs* „severe, stern, cruel, strong, vigorous, angry, obstinate...“ is an old Baltic word the equivalents of which in other IE languages seem to be Common Slavic **strogъ* „severe, cruel, strong...“ (Russian, Ukrainian *строгий* Belorussian *строгі*, Polish *strogi*, Czech, Slovak *strohý* etc.) and Middle High German *strac* (*strack*) „tight, taut, direct“, Middle Low German *strak* (*strack*) „stiff, fixed, firm, raised; stubborn, headstrong“ and Anglo-Saxon *strec* „stiff, numb, severe, rigorous, stern, strong“. All these words probably belong to the IE root **(s)treg-* „harden, become hard; hard, stiff...“ the immediate continuants of which are attested in the East Baltic languages, cf. Lith. *strėgti* „harden, congeal, freeze“, Latvian *strēgele*, *strēgele* „icicle“ etc. The change of meaning from „harden, become hard; hard, stiff...“ to „severe, cruel, strong, rigorous, angry, obstinate...“ can easily be explained (cf. Lat. *rigidus* „hard, stiff ...rude, cruel, violent“ and Lat. *frīgus*, *-oris* „frost; shudder, shiver“, Gr. *ῥίγος* „frost; shudder, shiver“; Gr. *στερεός* „hard, stiff, firm; obstinate; cruel“ and Lith. *starinti* „to make hard, stiff; stretch...“ etc.).

In spite of the fact that Latvian *striēgele* „icicle“ has the same meaning as Latvian *strēgele*, *strēgele*, it probably belongs to quite a different root and may be identified with Lat. *frīgus*, *-oris* „frost; shudder, shiver“ and Gr. *ῥίγος* „frost; shudder, shiver“ (< IE **srīgos-*).

Polish *srogi* „cruel, severe, violent...“, Middle Bulgarian *sragъ* „terrible, frightful, dreadful“, Russian Church Slavonic *сразъ* „terrible, dreadful“, Old Church Slavonic *sraga* „disease“, Russian *copóza* „a gloomy, difficult man“ must in all probability be distinguished from the two groups of words mentioned above and identified with Lith. *siřgti* „to be ill“, *sarginti*, *sārgalioti* „to be ailing, to be sickly“ and Latvian *sirgt* „to be ill“, *sērga* „illness, disease“, *sērgalāt* „to be ailing“.